

הרב צבי אברהם סלושץ

ביאורו של פרק ס"ז בתהלים

א. תוכנו וביאורו

מזמור ס"ז בתהלים - "למנצח בנגינות מזמור שיר, אלקים יחננו" - כתב אבן עזרא: "לא ידענו מי מחברו", כי אין שם בכותרת למי הוא מיוחס¹. מזמורים הפותחים ב"למנצח" היו נאמרים בניצוח, בשירה ובזמרה בכמה מנגינות (ראה אבן עזרא לפרק די פסוק א)². מזמור זה ומזמורים כיוצא בזה היו נאמרים בשירת הלויים במקדש בעמדם על הדוכן.

חז"ל דרשו מזמור זה באופן סתמי על בני ישראל ועל אומות העולם בתקופות שונות (ראה רד"ק). הדרשן במדרש תהלים שוח"ט פרק ס"ז, דורש מזמור זה על מתן חן של הקב"ה לישראל. הוא מסתמך על המילים: "אלקים יחננו ויברכנו - יאר פניו אתנו". בהארת פני אלקים לישראל נודעת דרכו בארץ, שלא כלו רחמיו עליהם. זה שאמר הכתוב: "חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו" (איכה ג, כב). כלומר יודעים בני ישראל שרחמיו של הקב"ה קיימים עליהם, שהרי אומות העולם אומרים: "לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" (תהלים פ"ג, ה). והקב"ה לא כלה רחמיו מעל ישראל שנאמר: "חסדי ה' כי לא תמנו" וגו'.

ממדרש אחר משמע שמזמור זה נדרש על עתיד לבוא. וזו לשון מדרש דברים רבה פרשה א', ט: "אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה הייתם מתברכים על-ידי אחרים, לעתיד לבוא אני מברך אתכם מפי, שנאמר 'אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה'. וכן פירש ה"ספורנו" שמזמור זה הוא תפילה על הגאולה העתידה³.

דרשה נוספת נמצאת במדרש שוח"ט הנ"ל שמזמור זה נדרש על-ידי משה

1. עיין רש"י ותוסי עבודה זרה דף כד, ע"ב שכתבו שמזמורים שאין עליהם שם אומרם נקראים "מזמורא יתמי".
2. מקור הדברים הוא ב"ילקוט שמעוני" רמז תרכ"ז לפרק די וז"ל: "זה המזמור נאמר בכמה מיני שבח בניצוח בניגון במזמור ובשיר. נגינות לשון נבואה, כמה דאת אמרת וזיהו כמנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מלכים ב' ג, טו), ע"כ בילקוט.
3. המאירי פירש "מזמור זה נראה שחובר על קבוץ הגלויות", שכל העמים ישפטו במישור בראותם תכלית יושר משפטי ה' כשיגיע הזמן של קיבוץ גלויות של ישראל.

רבנו: "וכן משה אומר 'ברך ה' חילוי' (דברים ל"ג, יא) באיזו ברכה? - בברכה שמברכים את ישראל. ומה ברכה מברכים? - יברך ה' וישמרך (במדבר ו', כד), אף כאן ברכם כן: 'אלקים יחננו ויברכנו'". כלומר המתן חן והברכה הם "לדעת בארץ דרכך" כדי שידעו הגוים עוזו של הקב"ה שהוא "בכל גוים ישועתיך". וממשיך הדרשן: "יכול שהגוים יאמרו שהקב"ה נושא להם פנים שה' מושיע אותם? - לא כן אלא הם מודים לו שנאמר 'יודוך עמים אלקים יודוך עמים כולם'". פירוש גם הגוים מודים שהשפעתו של הקב"ה היא רק על יראיו בלבד.

רוב המפרשים הולכים בעקבות המדרש ומבארים שכל מטרת המזמור הזה להודיע לעולם שהקב"ה מטיב ליראיו. "יאר פניו" הוא ביטוי להארת פנים שה' מראה פנים שוחקות, פנים של חיבה וטובה. לבסוף כל גוי הארץ יודו ויאמרו: "ראו לנו שכי' יראי ה' איך ברכם וגדלם" (רש"י לפסוק ז). ומוסיף רש"י שהפנים השוחקות שה' מראה הם בזמן שהוא נותן טל ומטר שאז כולם בשמחה. כדאיתא בבראשית רבה פרשה י"ג, ד (או בדפוס אחר אות ו'): "גוי אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה אתם יש לכם מועדות ואנו יש לנו מועדות, בשעה שאתם שמחים אין אנו שמחים, ואימתי אנו ואתם שמחים? - בירידת גשמים". כאשר הפנים שוחקות מופנות כלפי ישראל "ישמחו וירננו לאומים" על כך, בראותם אשר ה' שופט את העמים במישור לזכות לפי הגמול הראוי להם. "ארץ נתנה יבולה" - פוריותה של הארץ אות היא לברכת ה'. ברכה זו תביא לידי כך שכל העמים עד "אפסי ארץ" יראו מה'.

השערה מעניינת ונכונה כותב המלבי"ם בפירושו לפרקנו. לדעתו, מזמור זה נוסד בימי דוד המלך בזמן הרעב שהיה שלוש שנים רצופות, כעונש על אשר המית שאול את הגבעונים - כמסופר בספר שמואל ב' פרק כ"א: "ויהי רעב בימי דוד שלוש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את פני ה', ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים" (פסוק א'). דוד רצה לדעת מפני מה נגזרה הגזרה של רעב, וה' האיר פניו ושאל באורים ובתומים ואמרו לו על הריגת הגבעונים.

במסכת יבמות דף עח, ע"ב מבואר ששאול לא הרג ממש את הגבעונים, אלא מתוך שהגבעונים היו משרתי ה', שנתנם יהושע לחוטבי עצים ושואבי מים (יהושע ט', כז) - והכהנים היו מספקים לגבעונים מזון ומים. לאחר ששאול הרג את נוב עיר הכהנים, לא היה מי שיספק להם מזון ומים, והעלה הכתוב כאילו הרגם.

אמנם בירושלמי בקידושין פרק ד' הלכה א' מבואר, שאכן שאול הרג מן הגבעונים שבעה אנשים, שני חוטבי עצים, שני שואבי מים, חזן אחד, סופר אחד, ושמש אחד, ה' תבע את עלבונם והביא רעב על הארץ.

דוד ביקש מן הגבעונים במה יוכל לכפר עוון שאול שהרגם? על-פי דרישת

הגבעונים נתן להם דוד שבעה אנשים מבני שאול והמיתו אותם בגבעת שאול. אז נעתר ה' לארץ וירדו גשמים ובא קץ לבצורת ולרעב. וקיבלו חז"ל במסורת (עיין שם ביבמות מט, ע"א) שהיה במעשה זה קידוש השם, ונתוספו גרים רבים שראו איך דן הקב"ה דין גרים גרורים כגבעונים. כתוצאה מכך, אומות העולם יראו מפני ה' והכירו שמשפטי ה' צדקו וישרו בעיני העמים.

הסברו של המלבי"ם מאושש ויש לו יסוד יפה מן הפסוקים של פרקנו: "יאר פניו" - להראות פנים שוחקות בנתינת טל ומטר (כפירוש רש"י). "כי תשפט עמים מישור" - לדון בצדק גרי הגבעונים. "יודוך עמים אלקים" - שהכירו בצדקת הקב"ה, ולכן נעתר ה' ל"ארץ נתנה יבולה"⁴.

ב. פירוש הזוהר על המזמור

דרוש מעניין מאוד נמצא בזוהר הק' פרשת יתרו דף סז, ע"ב. לדעת הזוהר כל המזמור הזה סידרו דוד המלך ע"ה על השפעת שפע של פרנסה לעולם כולו. כידוע דוד המלך היה קם בחצות לילה שנאמר "חצות לילה אקום להודות לך" (תהלים קי"ט, סב). על זה אמרו בגמרא ברכות (דף ב, ע"ב) מנין ידע דוד מתי חצות לילה? אלא כינור היה תלוי למעלה ממיטתו של דוד וכיוון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו ומיד היה קם. בשעה שרוח צפונית הייתה מכה בנימין של הכינור, דוד המלך היה קם ומשבח ומהלל למלך הקב"ה והיה עוסק ומתייגע בתורה. הכינור היה מתנגן ואומר שירה. ואיזו שירה היה אומר?⁵ בשעה שהקב"ה מתעורר על כל אלו המרכבות⁶ לתת להם טרף כמו שכתוב "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה" (משלי ל"א, טו)⁷. אז כולם פותחים ואומרים: "אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה", שרי מעלה מודים בדרך תפילה למי שמפרנס אותם. וכאשר רוח צפונית מתעוררת ויורדת לעולם, מנשבת ואומרת: "לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך", שידעו כל אומות העולם דרכי ה' שהשפע הגיע מאתו יתברך. והכינור בשעה שהוא מנגן בכוח אותה הרוח פותח ואומר: "יודוך עמים אלקים יודוך עמים כלם".

הכינור ממליץ טוב על השפע שקיבלו האומות ומודיע שע"י כך יודו העמים כולם. ורוח צפונית מנשבת ואומרת: "ישמחו וירננו לאומים כי תשפט עמים מישור ולאומים בארץ תנחם סלה" משום שהשכינה מחלקת לאומות השפע ביושר.

4. ראה שם בדברי חכמינו ז"ל ובפירוש רד"ק לפרק כ"א בספר שמואל ב'.

5. שירת הכינור מוסברת לקמן איזה פסוק מפרקנו היה אומר.

6. מרכבות אלו הנם שבעים שרי אומות העולם שתובעים מהקב"ה שפע של פרנסה עבור כל האומות (פירוש י"זו הזוהר").

7. פסוק זה כינוי ורמז לדוד המלך שהיה קם בחצות לילה ומתפלל על הפרנסה.

והכינור ממשיך ואומר: "יודוך עמים אלקים יודוך עמים כולם". וכאשר נחה רוח הקודש על דוד פתח ואמר: "ארץ נתנה יבולה יברכנו אלקים אלקינו יברכנו ויראו אותו כל אפסי ארץ". בכוח תפילתו היה ממשיך הטוב של הקב"ה מלמעלה למטה⁸. ונכפל שירו של הכינור שתי פעמים "יודוך עמים אלקים" וגו'. לפי שזוהי השלמת כבודו של הקב"ה בשעה ששאר עמים נכנעים ומודים להקב"ה. אח"כ בא דוד ברוח הקודש וסידר כל הפסוקים יחד למזמור אחד, ע"כ הסבר הזהר.

מדברי הזהר עולה שמזמור זה מלמדנו על המשמעות של רוח צפונית, הקשורה בהשפעת שפע של פרנסה. בתורה נאמר שמקומו של השולחן במקדש היה בצד צפון כדכתיב: "ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפונה מחוץ לפרוכת" (שמות מ', כב). ובתרגום יונתן בן עוזיאל (שם מ', ד) כתב: "והבאת את השולחן בצד צפון, משום שמשם ניתן העושר, ומשם מזלפין רסיסי מטר על העשבים שיתפרנסו בהם דיירי עולם", עכ"ל. ואמרו חז"ל: "אמר רבי יצחק: הרועה שיחכים - ידרים, ושיעשיר - יצפון, וסימנך - שלחן בצפון ומנורה בדרום" (בבא בתרא כב, ע"ב), רוח צפונית שהייתה מנשבת, ודוד המלך היה קם ועוסק בתורה ובבקשת תפילה להשפעת שפע של פרנסה. שכן מיד לאחר שעלה עמוד השחר נאמר שם בגמרא בברכות דף ג, ע"ב שנכנסו אליו חכמי ישראל וביקשו ממנו פרנסה לעם ישראל. ולא בכדי ביקשו ממנו בכל יום פרנסה, שהרי השפע של רוח צפונית, שהיא מקור העושר כמו שאמר הכתוב: "מצפון זהב יאתה" (איוב ל"ז, כב) - מופיע מחצות לילה להשפיע על דיירי עולם שפע של פרנסה⁹.

ג. מבנה המזמור

מזמור ס"ז בתהלים מחולק לשלושה חלקים. למרות שהוא פרק קצר, רק שמונה פסוקים, גילו בה שמות הקדושים וסודות נפלאים ותיקונים גדולים¹⁰. ניתן להכיר חלוקתו ע"י הפזמון החוזר פעמיים: "יודוך עמים אלקים" פסוקים ד, ו.

פסוק א' - כותרת

פסוקים ב'-ג' - הארת פני ה'.

8. פירוש: דוד תובע שפע וברכה גם לישראל, שע"י שישראל יתברכו בשפע וברכה, יראו אותו כל אפסי ארץ. מה שאין כן אם ח"ו ישראל לא יתברכו בשפע אומות העולם לא יראים מהקב"ה.

9. וראה עוד ביבמות דף עב, ע"א שבחצות הלילה בשעה שרוח צפונית מנשבת את רצון היא, ועיין שם גם ברש"י ד"ה עת רצון מילתא היא.

10. הרועה להרחיב דעתו בענין זה יקרא בקונטרס "מנורת זהב טהור הוא" שחברו רבנו שלמה לוריא זצ"ל (מהרש"ל), ואשר לאחרונה נדפס במקראות גדולות "אורים גדולים" תהלים חלק ב', הוצאת מעשה רוקח ירושלים, שנת "לעושה אורים גדולים" (תשמ"ח), ובסופו ליקוטי תהלים "למנצח בצורת המנורה" (עמי לג-מה) עיין שם ותשכיל ותשבע עונג.

פסוק ד' - פזמון: "יודוך עמים אלקים, יודוך עמים כולם".

פסוק ה' - ה' שופט את העמים במישור.

פסוק ו' - פזמון: "יודוך עמים אלקים, יודוך עמים כולם".

פסוקים ז'-ח' - פוריותה של הארץ אות היא לברכת ה'.

המזמור בנוי בצורה סימטרית התואם בצורה אחידה. שלושת הפסוקים (ב, ג, ד) הם בני שתי צלעות וכן שלושת הפסוקים (ו, ז, ח) הם בני שתי צלעות, להוציא פסוק האמצעי ה' - "ישמחו וירננו לאומים" וגוי שהוא בן שלוש צלעות. פסוק ב' 7 מלים ופסוק ח' 7 מלים. פסוקים ג-ד כל אחד 6 מלים. פסוקים ו-ז כל אחד 6 מלים, ובאמצע פסוק ה' - 11 מלים. צורה סימטרית זו דומה מאוד לצורת המנורה בעלת שבעת הקנים ועל כך נדבר לקמן.

משימוש הפעלים: **ברך** (פסוק ב, פסוק ז ופסוק ח)

חנן (פסוק ב)

יאר (פסוק ב)

ניכר שהמזמור מיוסד על נוסח ברכת כהנים (במדבר ו', כד-כו)

יברכך (ה' וישמרך)

יאר (ה' פניו)

ויחנך

גם הפסוק הראשון למנצח בנגינות מזמור שיר אותיות **בשלם** בר"ת כחתימת ברכת כהנים **"שלום"**. אלא שכאן נרמז בשלם בלא ו' כדי לרמוז שרק כהן שלם ללא מום מברך ולא כשהוא חסר, כדאיתא בקידושין דף סו, ע"ב. וכן מוכח מן המדרש על הקשר לברכת כהנים וזו לשונו: "לכך נאמר ברך - בברכה שמברכין את בניך, ומה ברכה מברכין? יברכך ה' וישמרך. ואף כאן ברכתם כן אלקים יחננו ויברכנו" (מדרש "שוחר טוב" לפרקנו, וב"ילקוט שמעוני" רמז תשצ"ב).

ד. זמני אמירתו

מזמור זה מיוחד במינו והוא נתחבב על גדולי הדורות לאומרו בזמנים שונים.

1. בתפילת שחרית קודם אמירת "ברוך שאמר"

מובא בשם האר"י ז"ל בספר "נגיד ומצוה" שבימי החול יאמר מזמור "אלקים יחננו".

בני עדות המזרח והספרדים ואלו הנוהגים להתפלל "נוסח ספרד" - נוהגים

לאמור מזמור זה כל יום בימי החול בשחרית, ובני עדות המזרח גם בתפילת מנחה ביום חול (חוץ מערב שבת במנחה שאומרים מזמור "ה' מלך גאות לבש" - תהלים צ"ג).

המקובלים קראו למזמור ס"ז בתהלים "מזמור המנורה"¹¹ בספר "יוסף תהלות" להחיד"א למזמורנו כתב בשם מהר"ש ויטל בנו של מהר"ח ויטל ז"ל, ששבעת פסוקי מזמור זה כנגד שבעה קני המנורה, וכנגדם שבע ספירות: **חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות**. ויש בו במזמור מ"ט תיבות כנגד מ"ט שערי בינה המריקים שפע לשבעת קני המנורה. לכן המדקדקים אומרים מזמור זה בצורת המנורה שבמקדש. והגאון חיד"א בספרו "מדבר קדמות" מערכה ד' אות כ"ב כתב בשם מהרש"ל: "דוד המלך ע"ה הראהו הקב"ה ברוח הקודש מזמור למנצח בנגינות וכו' כתוב על טס של זהב מופז עשוי בצורת מנורה. וכן הראה אותו למשה רבנו ע"ה, והיה דוד המלך ע"ה נושא זה המזמור כתוב ומצוייר וחקוק במגיניו בטס של זהב בצורת מנורה כשהיה יוצא למלחמה והיה מכין סודו והיה נוצח אותם ואויביו נופלים לפניו" עכ"ל¹².

הטעם לאמירת מזמור זה בשחרית ובמנחה, על-פי מה שכתב בספר "עבודת הקודש" להרב חיד"א חלק כף אחת אות כ"ו וז"ל: "כל מי שרואה את המנורה בכל יום ומכוין בה, מעלה עליו הכתוב "כאילו הדליקה, ומובטח לו שהוא בן העוה"ב. וכל האומר למנצח בצורת המנורה לא יקרה לו שום מקרה רע ויצליח במעשיו". מזה נראה שישנה התייחסות גדולה למזמור זה עם המנורה שבבית המקדש. ומאחר שבבית המקדש בבוקר היו מטיבים את הנרות, ולדעת הרמב"ם בפרק ג' מהלכות תמידין ומוספין הלכה י"ב שכתב: "והדלקת הנרות היא הטבתם" - היו גם בבוקר מדליקים את הנרות. ובקרבן התמיד של בין הערביים היו מדליקים הנרות לדעת כולם, לכן כתב שכל האומר מזמור זה "כאילו הדליקה". וקיימא לן הדלקה לאו עבודה היא (יומא כד, ע"ב) וכשרה בזר כרמב"ם פרק ט' מהלכות ביאת המקדש הלכה ז', לפיכך נהגו לאמור מזמור זה בשחרית ובמנחה שבזכות אמירתו יעלה לנו כאילו הדלקנו המנורה במקדש בשחרית ובמנחה.

2. בסיום ברכת הלבנה

מובא בקיצור שלי"ה דיני קידוש הלבנה לומר מזמור "אלקים יחנונו". ונראה בעיני מה שתיקנו לומר לאחר ברכת הלבנה מזמור זה, משום שאנו מתפללים

11. ראה לעיל הערה מס' 10. מכאן ואילך כל הציטוטים שנצטט מספריו של החיד"א זצ"ל נלקחו מדברי המהרש"ל בקונטרס "מנורת זהב טהור" הנ"ל.

12. מכאן כנראה המקור לאותם קהילות אשר נוהגות לתלות בבתיהם מזמור זה בצורת מנורה כקמיע לסגולה ולהצלחה.

בסוף "יהי רצון מלפניך וכו' למלאות פגימת הלבנה ולא יהיה בה שום מיעוט". וידוע שבני ישראל מונים לחודשי הלבנה ואומות העולם לחודשי החמה כדאיתא בחולין דף ס, ע"ב. שם מבואר שהקב"ה מיעט את הירח ואמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח, ולכן כתוב בקרבן מוסף של ראש חודש "שעיר עזים אחד לחטאת לה"י"י היא שעיר זה כפרה על שמיעטתי הירח. נמצא שכל זמן שהירח בפגימותה ובמיעוטה הוא כעין פגם על ישראל, לכן מיד לאחר הבקשה "למלאות פגימת הלבנה... והיה אור הלבנה כאור החמה וכאור שבעת ימי בראשית" - אנו מבקשים: "יודוך עמים אלקים יודוך עמים כולם" שעתיד הקב"ה להאיר פניו לישראל ואז תושלם חסרונה מכל וכל ולא יהיה בה שום מיעוט.

3. לאחר ספירת העומר

המספר מ"ט תופס מקום מיוחד וחשוב בענייני ספירת העומר. בספר "נגיד ומצוה", שבו ליקט תלמיד האר"י ז"ל מנהגי רבו ומנהגי שאר המקובלים, כתב שיש לומר המזמור "אלקים יחננו" מעומד לאחר ספירת העומר. וטעמו משום שבמזמור זה ישנם שבעה פסוקים (מלבד פסוק הכותרת) כנגד שבעת קני המנורה. במ"ט ימים של ימי העומר יש לכוון במ"ט תיבות שיש במזמור, כל יום תיבה אחת. ובמ"ט אותיות שיש בפסוק ה' האמצעי "ישמחו וירננו" יש לכוון אות אחת מן הפסוק, תיבה ואות בכל לילה.

אף שבמסורה המלים "תשפט" ו"מישר" נכתבו בחולם חסר בלא ו', מ"מ המקובלים הוסיפו בהם ו' כדי לקבל מספר אותיות ארבעים ותשע. וכתב בספר "נגיד ומצוה" הנ"ל וז"ל: "תשפט מלא ו', לאמים חסר ו'. מישור מלא ו' ". אבל במסורה נמסר: "מישור - מלא ו' וסימנם נמסר במלכים פרק כ"י. שם בספר מלכים הביאה המסורה עשרה מקומות שמילת מישור מלא ו' ולא ציין "מישר" זה בתהלים שהוא מלא ו', מזה ראייה שמלת מישור בתהלים צריך להיות חסר ו'¹³.

טעם נוסף לאמירת פרק זה בימי ספירת העומר על-פי המובא במשנה עדויות פרק ב' משנה י' שבין פסח לעצרת הם ימי דין (עיין שם במפרשי המשנה). לפיכך מסוגל פרק זה להנצל מן הדין. וכן מובא בספר "שלמי ציבור" למהר"י אלגזי בהלכות ספירת העומר שכתב בשם הרמב"ן שבכל ימי העומר כשאומרים ברכת כהנים אם יאמר היחיד מזמור זה יצליח במעשיו, ואם יסתכל בצורת המנורה שבו לא יהא ניזוק כל היום¹⁴.

13. בספר "מנחת ש"י מעיר: יודוך עמים / אלקים (פסוק ד') - יש פסיק בין עמים לאלקים של יהיה נראה כאומר שהעמים הם אלקים. וכן חברו שבמזמור (פסוק ו).

14. דבריו הובאו גם בסידור "אוצר התפילות" חלק א' בדיני ספירת העומר.

4. לאחר הדלקת נרות חנוכה

בחנוכה לאחר הדלקת הנרות נוהגים לומר מזמור זה בצורת המנורה. וטעם הדבר מלבד מה שהדלקת נרות חנוכה קשורה בקשר אמיץ והדוק למנורה בבית המקדש - יתכן שקבעו לומר מזמור זה בחנוכה לרמוז על נצחונם של הכהנים מבית חשמונאי, כמו שכתבנו לעיל בשם החיד"א שדוד המלך כשהיה יוצא למלחמה עם מגינו חקוק במזמור זה היה מנצח את אויביו.

5. במוצאי שבת לפני תפילת ערבית

יש נוהגים לומר מזמור זה בניגון מיוחד במוצאי ש"ק קודם תפילת ערבית (מובא בסידור "בית יעקב" ליעב"ץ). ואפשר שתיקנו לומר מזמור זה כדי להגן עלינו שיצאנו מקודש לחול.

6. קודם ברכת המזון

יש אומרים "למנצח בנגינות" קודם ברכת המזון, הובא בספר "נגיד ומצוה" וז"ל: "באמרך ברכת המזון, אם יש שלושה תברך ברכת הזימון ועל הכוס, ויאמר 'למנצח אלקים יחננו' עד סופו". וכן הובא בסידור יעב"ץ בהנהגת הסעודה, והטעם נראה משום שבמזמור זה יש בתכנו השפעה על הפרנסה כמו שנתבאר לעיל.

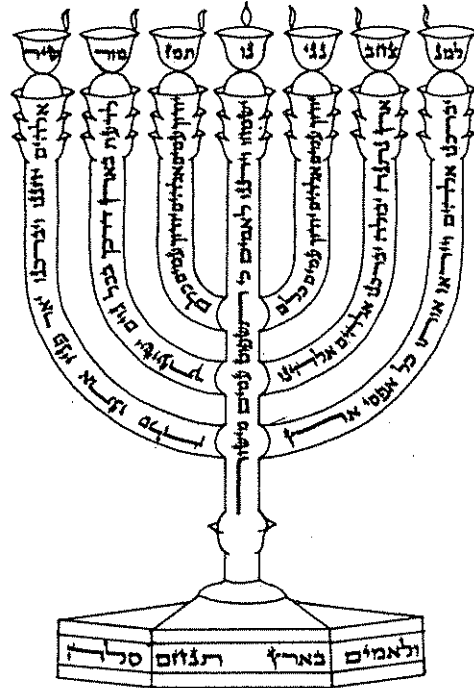
7. בתיקון חצות

מזמור "אלקים יחננו" נאמר בתיקון חצות סדר תיקון לאה. וכתב בספר "שערי ציון" מאת הרב המקובל נתן נטע אשכנזי תלמיד הרב הק' רבי חיים ויטל: "כי לאחר שהשכינה תערוג כאיל אח"כ יענה אותם במזמור יענך ה' (שנאמר קודם מזמור זה) - אז אנו שואלים אלקים יחננו".

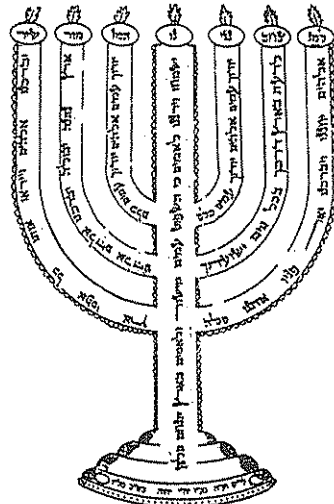
ה. צורת מזמור למנצח בקני המנורה

נחלקו המקובלים כיצד להכניס פסוקי המזמור לציור קני המנורה. רובם ציירו שבעה קני מנורה ובראש הקנים חילקו את כותרתו בפסוק אי שיש בו תשע עשרה אותיות לשלוש אותיות בכל קנה משני צידי הקנה האמצעי, ומעל הקנה האמצעי שתי אותיות בלבד ני וי (אע"פ שהמסורה מסרה שמלת "בנגינת" חסר וי).

בקנה האמצעי נכתב הפסוק האמצעי "ישמחו וירננו", ומפני שהוא פסוק ארוך בן שלוש צלעות, נכתבות שלוש המלים האחרונות "בארץ תנחם סלה" בְּכָן המנורה. ששת הפסוקים האחרים נכתבים בששת הקנים משני עברי הקנה המרכזי. הפסוקים נרשמים בקנים משמאל לימין היינו בקנה הקיצוני השמאלי "אלקים יחננו ויברכנו", ובקצה הימני הקיצוני פסוק אחרון "יברכנו אלקים". בשני הקנים הסמוכים למרכז נכתב הפזמון "ודוך עמים אלקים" שיש בהם בכל אחד 26 אותיות כמנין הוי"ה (ציור א').

בסידור החיד"א שלוקט מספרי החיד"א ע"י הרב אברהם מרדכי דזאלובסקי (תשמ"ג) כתב בשם הרוקח ועוד כמה מתלמידי רבי חיים ויטל, שיש להכניס פסוקי המזמור בצורת המנורה מימין לשמאל, דהיינו בקנה הימני הקיצוני להתחיל ב"אלקים יחננו ויברכנו" ולסיים בקנה השמאלי הקיצוני בפסוק "ויברכנו אלקים" (ציור ב').¹⁵

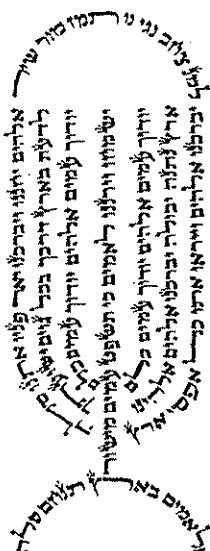

בספר בן איש חי פרשת ויגש שנה א' אות ד' כתב שאם אין לפנינו ציור המנורה מספיק שיחשוב במחשבתו ציור המנורה עם הפסוקים. לכן יש שלא ציירו קני המנורה ובתוכם הפסוקים אלא עשו מן הפסוקים עצמם ציור המנורה כזה (ציור ג').¹⁶

15. בספר "עקדת יצחק" פרשת אמור מובא שהמזמור הזה בנוי בצורת מנורה, כאשר שלושת הפסוקים הראשונים כולם מורים על האושר הרוחני האמיתי: על הצלחת הנפש ועל ידיעת נפלאות מותרתו, ובקשה שתפרוץ ידיעת ה' והכרתו בכל הארץ. ושלושת הפסוקים האחרים מורים על קנייני הזמן החומריים. שני הפכים אלו מתאחדים באמצעיתם שבו נכתב "ישמחו וירננו לאומים" וגו' שזה כולל התכלית מהאושר הרוחני ומהאושר הגופני. תכלית ידיעת ה' והכרתו היא לדעת כי השי"ת נוהג בעמו בצדק ובמישרים. על זה נאמר "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד" (משלי ג', טו). הרעיון הטמון בזה הוא שאדם ישים בימין חייו העיקרי את המטרות הרוחניות, כמו שנאמר "לב חכם לימין", ובשמאלו יניח את הצד הטפל המטרות הגשמיות, והצד השמאלי יסייע לצד הימני ואז ימלא את תכליתו. מהסברו משמע שפסוקי המזמור בצורת המנורה נכתבים מימין לשמאל.

16. בליקוטי תהלים בקונטרס "למנצח בצורת המנורה" (ראה לעיל הערה 10) הביא צילומי כל הציורים שנמצאו בספרי הקדמונים.

(ציון ג')

נסיים בהסבר נאה לפסוק **"ארץ נתנה יבולה"**.
 בספר "אישי ישראל בית תפילה" מהרב ישראל ברודא דומ"ץ מוהליביץ,
 דפוס ווראנוב, תרצ"ו עמ' כב - כתב לבאר את הפסוק **"ארץ נתנה יבולה**
יברכנו אלקים" וגו', על-פי מה שמספרים על הרמב"ן כשהגיע לא"י וראה
 שהארץ נותנת יבולה לגוים השוכנים בה, הצטער מאד. אמר: איכה תוכל הארץ
 לתת פירות לעם אחר לאחר שגלינו מארצנו? אמנם אח"כ התנחם ואמר כי הוא
 למען לא תאבד הארץ כח הצמיחה והגידול כשנשוב לארצנו ותוכל לתת פירות
 לנו בשוב ה' את שביתנו. ובזה יש לבאר הפסוק **"ארץ נתנה יבולה"** כלומר ממה
 שהארץ נותנת יבולה גם בעת שגלינו מארצנו, מזה ראייה ש"יברכנו אלקים",
 וישוב הכל לאיתנו.